

*Михайло Лях,
суддя Київського районного суду
м. Харкова, здобувач кафедри організації
судових та правоохоронних органів
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ЗАРУБІЖНІ МОДЕЛІ ОРГАНІВ СУДДІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Проведено аналіз міжнародно-правових актів та практики діяльності суддівського самоврядування зарубіжних країн. Здійснено науково-теоретичне дослідження типових моделей суддівського самоврядування. Виділено основні повноваження органів суддівського самоврядування.

Ключові слова: суддівське самоврядування, міжнародні стандарти, незалежність, моделі, функціонування органів суддівського самоврядування.

Лях М.

Зарубежные модели органов судейского самоуправления

Проведен анализ международно-правовых актов и практики деятельности судейского самоуправления зарубежных стран. Осуществлено научно-теоретическое исследование типовых моделей судейского самоуправления, выделены основные полномочия органов судейского самоуправления.

Ключевые слова: судейское самоуправление, международные стандарты, независимость, модели, функционирование органов судейского самоуправления.

Liakh M.

External models of bodies judgment self-governance

The article analyzes international legal acts and practices of judicial self-government of foreign countries, conducts scientific and theoretical research of typical models of judicial self-government, allocates the basic powers of judicial self-government bodies.

Keywords: judicial self-government, international standards, independence, model, functioning of judicial self-government bodies.

Постановка проблеми. Необхідність обґрунтування правової природи і теоретичних основ суддівського самоврядування в контексті міжнародних та європейських стандартів викликана триваючим реформуванням судової системи, адже з початком проведення судово-правової реформи на території України роль суду має бути переосмислена з позицій конституційних та міжнародно-правових стандартів – як органу захисту прав людини та основних свобод, що діє на принципах справедливості, незалежності, доступності та відкритості. Розвиток органів суддівського самоврядування визнається в світі розвитком незалежності та самостійності судової влади. Це пріоритетний напрямок судових реформ.

Метою статті є дослідження міжнародного аспекту створення та функціонування органів суддівського самоврядування, вивчення типових моделей функціонування суддівського самоврядування в зарубіжних країнах, аналіз правового статусу та організаційно-правових гарантій діяльності суддівського самоврядування та його вплив на забезпечення незалежності судової влади.

Аналіз публікацій. Дослідженнями міжнародного й зарубіжного досвіду за відповідною проблематикою займалися вітчизняні фахівці: В. Д. Бринцев, В. В. Кривенко, І. Є. Марочкін, Л. М. Москвич, І. В. Назаров, С. Ю. Обрусна, П. Ф. Пилипчук, Д. М. Притика, С. В. Прилуцький, С. І. Штогун, а також зарубіжні вчені-правники М. І. Клеандров, О. В. Бурдіна та ін. Водночас на сьогодні відсутні спеціальні комплексні дослідження щодо дослідження типових моделей суддівського самоврядування та визначення пріоритетних міжнародних правових стандартів у сфері правосуддя, які розглядаються як перспективні юридичні джерела національного права для посилення ефективності правового врегулювання суддівського самоврядування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Суддівське самоврядування – це один із проявів судової демократії, що дозволяє, залучаючи суддів до управління власними справами, підвищити його якість і ефективність, а також гарантувати реалізацію основ судової влади. Створення органу суддівського самоврядування, наділеного широкими повноваженнями, підтримується на рівні відповідних міжнародних і європейських організацій. Значення і роль органів суддівського самоврядування неухильно зростає.

Дослідники інституту суддівського самоврядування стверджують, що суддівське самоврядування існує в усіх демократичних державах і є невід'ємною частиною незалежної судової системи, але не дивлячись на це, обсяг і структура суддівського самоврядування відрізняється значною неоднорідністю [6, с. 53].

Незважаючи на велику різноманітність зарубіжних моделей органів суддівського самоврядування, в літературі відзначаються їх значні повноваження щодо призначення, навчання, кар'єрного росту суддів, притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, повноваження щодо фінансування і адміністрування судової системи [12, с. 39].

В значній мірі місце і роль суддівського самоврядування в структурі органів судової влади визначається національними, історичними традиціями певної країни. Досліджуючи зарубіжний досвід в цій сфері, І. В. Назаров зазначає тенденцію зміцнення системи суддівського самоврядування, що сприяє створенню системи спеціальних органів суддівського самоврядування з компетенцією в галузі управління юстицією. У більшості конституціях європейських держав, органи суддівського самоврядування закріплені як інститути суддівського самоврядування і внесені в число органів, що і не наділені судовими функціями, але входять до складу цієї гілки влади: Вища рада магістратури – у Франції, в Італії, Португалії, Молдови; Вища рада юстиції (правосуддя) – в Албанії та Бельгії; Генеральна рада судової влади – в Іспанії; Вища Рада суддів і прокурорів – в Туреччині; Вища судова рада – в Болгарії; Державне судове віче – в Хорватії; Національна рада юстиції в Угорщині тощо [13, с. 11].

Аналіз національного законодавства різних країн показує, що в національних правових системах по-різному вирішується питання про нормативно-правовий статус органів суддівського співтовариства. Як правило, органи суддівського самоврядування розглядаються в системі судоустрою. В деяких країнах норми про судові ради як вищих органах магістратури містяться в конституціях у розділі про судову владу, детальне ж правове регулювання органів суддівського самоврядування міститься в інших законодавчих актах про судову владу.

У багатьох європейських країнах судові ради представлені в особі єдиного вищого органу суддівського самоврядування, поряд з яким можуть діяти й інші органи суддівського самоврядування, які виконують функції самоврядування [14, с. 414].

В деяких країнах існує декілька вищих незалежних структур суддівського самоврядування, що створюють єдину систему, зокрема: З'їзд суддів та Рада суддів (Україна); Рада суддів, Судовий комітет з етики, конференція суддів, кваліфікаційна колегія суддів (Латвія); Загальне зібрання суддів, Судова рада, Суд суддівської честі (Литва); З'їзд суддів, Республіканська рада суддів, конференції суддів, кваліфікаційна колегія суддів (Республіка Білорусь); Всеросійський з'їзд суддів, Ради суддів Російської Федерації, Вищої кваліфікаційної колегії суддів, Вищої екзаменаційної комісії по прийому кваліфікаційного іспиту (Росія); З'їзд суддів, Рада суддів (Киргизька Республіка).

Згідно зі ст. 76 Конституції Японії, прийнятої 3 листопада 1946 р., вся повнота судової влади належить Верховному суду й таким судам нижчих інстанцій, які будуть засновані законом. Відповідно до статті 77 Конституції Японії, Верховний суд наділений владою встановлювати правила процедури судочинства, роботи адвокатів, внутрішнього розпорядку в судах, а також правила управління судовими справами. Верховний суд може делегувати судам нижчих інстанцій право встановлювати правила своєї роботи [5, с. 374].

Національна рада юстиції Бразилії, згідно з Конституцією цієї країни, є органом судової влади і розглядається в системі діючих в Бразилії судів поряд з Федеральним верховним судом, Вищим трибуналом правосуддя, федеральними трибуналами й трибуналами штатів, а також спеціалізованими трибуналами та судьями, проте правосуддя не здійснює. В Нідерландах Рада з питань судової системи (Raad voor de rechtspraak) є частиною судової системи, повноваженнями щодо здійснення правосуддя не наділена [4].

Ст. 151 Конституції Бельгії в редакції від 20 листопада 1998 р., засновано Вищу раду правосуддя, що складається з рівного числа магістратів суддівського корпусу та прокуратури, з одного боку, й призначених сенатом представників громадянського суспільства – з іншого [7]. Вища рада правосуддя знаходиться поза парламентом, поза урядом і поза судовою системою [15, с. 57–58].

Згідно зі ст. 186 Конституції Польської Республіки від 2 квітня 1997 р., Всепольська судова Рада боронить незалежності судів і суддів [4]. До її повноважень входить: розгляд кандидатур на посади суддів, які згодом представляє Президенту для їх призначення; прийняття рішень про переміщення суддів; визначення чисельного складу дисциплінарних судів; надання згоди на продовження роботи конкретного судді (який досяг шести десятирічного віку) прийняття рішень щодо професійної етики суддів; здійснення консультативних повноважень, що стосуються судоустрою і кадрової політики в судовій системі.

Незалежність судової влади у Франції ґрунтується на ст. 64 Конституції, яка визначає, що Президент Республіки є гарантом незалежності судової влади. Йому допомагає Вища рада магістратури [8, с. 294].

Відповідно до ст. 64 Конституції Франції, Вища рада магістратури уповноважена допомагати Президенту як гаранту незалежної судової влади, але фактично Рада магістратури Франції здійснює адміністративне управління судами [9, с. 122–128].

Сучасний статус Вищої ради магістратури Франції зумовлений реформою 1993 р., яка була впроваджена в процесі переходу Франції в період П'ятої Республіки. Згідно з конституційною реформою 1993 р. і органічного (Конституційного) закону 1994 р., правовий статус Ради зазнав істотних змін, зокрема, розмежовано процедури призначення суддів і прокурорів [11, с. 121–124].

Згідно зі ст. ст. 104–108 Конституції Італійської Республіки, здійснення повноважень щодо призначення, підвищення в посаді та контролю за судьями покладено на Вищу раду магістратури, яка в своїй діяльності регулюється законом про Вищу раду магістратури № 195 від 24 березня 1958 р. та рядом інших законодавчих актів, виданих для їх розвитку і доповнення [16, с. 90–122].

В Нідерландах з 2002 р. створена та функціонує Рада судової влади, до цього моменту суди не мали своїх власних систем управління [2]. Рада судової влади (Raad voor de rechtspraak) є частиною судової системи, але не здійснює правосуддя. На Раду покладено відповідальність за вирішення низки завдань, які раніше виконувалися Міністерством юстиції. Слід відзначити, широкі повноваження Ради в організації безперервного навчання суддів і консультантів, інших співробітників судової системи, а також в проведенні наукових досліджень. Значно зростає обмін з університетами і вищими навчальними закладами Hoge Raad der Nederlanden (Верховний суд Нідерландів). [1].

Відповідно до ст. 16 Закону Болгарії «Про судову владу», Вища судова рада є постійно діючим органом, що представляє судову систему і забезпечує її незалежність. Вона визначає склад і організацію судової системи, управління діяльністю судів без шкоди для незалежності органів судової влади. Незалежний орган, який реалізує функцію самоврядування судової влади [4].

Згідно зі ст. ст. 1, 4 Закону Азербайджанської Республіки «Про судово-правову раду», остання є органом, який в межах своєї компетенції забезпечує організацію і функціонування судової системи; організовує відбір кандидатів, які не є судьями, на вакантні суддівські посади; здійснює оцінювання діяльності суддів; вирішує питання просування суддів в кар'єрі, притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, а також інші питання, пов'язані з судами і судьями; реалізує функції самоврядування судової системи [4].

Відповідно до Закону Республіки Молдова «Про Вищу раду магістратури», Вища рада магістратури є незалежним органом, створеним для організації та функціонування судової системи і служить гарантом незалежності судової влади. Вища рада магістратури здійснює своє судове самоврядування [4].

Згідно з Конституцією Федеративної Республіки Бразилії, на Національну раду юстиції покладається контроль за адміністративними і фінансовими актами судової влади і виконанням судьями різних функцій, встановлених статусом про магістратуру. Відповідно до ст. 89 Конституції Князівства Андорра, Вища рада правосуддя, будучи органом представництва, керівництва та управління судової системи, здійснює контроль за незалежністю та нормальним функціонуванням правосуддя [4].

Згідно з Конституцією Угорської Республіки від 18 серпня 1949 р., адміністративне управління судами здійснює Державна рада правосуддя, в адміністративному управлінні співпрацюють й органи суддівського самоврядування. Відповідно до ч. 2 ст. 122 Конституції Королівства Іспанія від 27 грудня 1978 р., Головна рада судової влади є її органом управління. Згідно зі ст. 267 Конституції Венесуели, вищий орган суддівського самоврядування здійснює керівництво та адміністративне управління судовою владою [4].

Висновки. Вдосконалення вітчизняного правосуддя має першочергове значення для України як для держави, що обрала для себе демократичні засади розвитку [10, с. 100]. Розвиток міжнародних відносин свідчить про необхідність перегляду теоретичних концепцій судочинства на предмет адаптації новітніх тенденцій співіснування країн у міжнародному правовому полі, зокрема, на інтеграцію України до Європейського співтовариства. При цьому організаційно-правова структура, функції та склад органів суддівського самоврядування відрізняються в різних країнах, у зв'язку з чим створення будь-якої ідеальної універсальної моделі не вважається за можливим. В більшості зарубіжних країн органи суддівського самоврядування виступають як незалежні органи як у відношенні до законодавчої та виконавчої влади, так у відношенні до органів судової влади.

Список використаної літератури

1. Hoge Raad der Nederlanden | Rechtspraak | – De Rechtspraak [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rechtspraak.nl/Organisatie/Hoge-Raad/OverDeHogeRaad/Pages/default.aspx>.
2. Wet op de rechterlijke organisatie [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.st-ab.nl/wetten/0693_Wet_op_de_rechterlijke_organisatie_Wet_RO.htm.
3. Афанасьєва С. І. Конституційно-правові гарантії принципу незалежності суддів в Російській Федерації : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. / С. І. Афанасьєва. – М., 2003. – С. 90 – 122.
4. Конституції государств мира [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://concourt.am/russian/legal_resources/world_constitutions/index.htm.
5. Конституции зарубежных государств: Великобритания, Франция, Германия, Италия, Соединенные Штаты Америки, Япония, Бразилия : учеб. пособие / сост. сб., пер. В. В. Маклаков. – М. : Волтерс Клувер, 2009. – 602 с.
6. Конституционное право: [учеб.] / отв. ред. В. В. Лазарев. – М. : Юрист, 1999. – 592 с.
7. Конституція Бельгії [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.countries.ru/?pid=88>.
8. Конституція Французької Республіки від 4 жовтня 1958 р // Конституції зарубіжних держав [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.legifrance.gouv.fr>.
9. Люшер Ф. Конституційна захист прав і свобод особистості / Ф. Люшер. – М. : Вид. група «Прогрес» – «Універс», 1993. – С. 294.
10. Коротун О. М. Суддівське самоврядування: порівняльний аналіз законодавства України і окремих країн ближнього та дальнього зарубіжжя / О. М. Коротун // Адвокат. – 2007. – № 5. – С. 122–128.
11. Куліков О. Проблеми неефективного функціонування системи українського судочинства / О. Куліков // Юридичний журнал. – 2008. – № 10. – С. 100.
12. Марченко В. В. Щодо взаємодії уряду Франції з іншими національними органами державної влади / В. В. Марченко : зб. наук. праць Харків. нац. педагогічного ун-ту імені Г. С. Сковороди. – 2014. – С. 121–124.
13. Модернизация статуса судьи : современные международные подходы / отв. ред. Т. Н. Нешатаева. – М. : Норма ; Инфра-М, 2011. – 336 с.
14. Назаров І. В. Органи судової влади України / І. В. Назаров // Вісник Верховного Суду України. – 2007. – № 10. – С. 9–12.
15. Правосудие в современном мире / под ред. В. М. Лебедева, Т. Я. Хабриевой. – М. : Норма ; ИНФРА-М, 2012. – 704 с.
16. Судебные системы европейских стран: справочник / пер. с франц. Д. И. Васильева и с англ. О. Ю. Кобякова. – М. : Междунар. отношения, 2002. – 336 с.
17. Управление общими судами и систематизация судебных решений в Италии. – М., 1973.
18. Конституція Італійської Республіки (прийнята 27 грудня 1947 р.) // Конституції зарубіжних країн : зб. / уклад. В. Н. Дубровін.

References

1. Hoge Raad der Nederlanden | Rechtspraak | – De Rechtspraak. Retrieved from <http://www.rechtspraak.nl/Organisatie/Hoge-Raad/OverDeHogeRaad/Pages/default.aspx> [in Dutch].
2. Wet op de rechterlijke organisatie. Retrieved from http://www.st-ab.nl/wetten/0693_Wet_op_de_rechterlijke_organisatie_Wet_RO.htm [in Dutch].
3. Afanasyeva, S. I. (2003). Konstitutsiyno-pravovi harantiyi pryntsyphu nezalezhnosti suddiv v Rosiys'kiy Federatsiyi xConstitutional and legal guarantees of the principle of independence of judges in the Russian Federation]. Extended abstract of candidate's thesis. (pp. 90–122) [in Russian].
4. Konstitutsii gosudarstv mira [Constitution of the states of the world]. Retrieved from http://concourt.am/russian/legal_resources/world_constitutions/index.htm [in Russian].
5. Maklakov, V. V. (2009). (Eds.). Konstitutsii zarubezhnykh gosudarstv: Velikobritaniya, Frantsiya, Germaniya, Italiya, Soyedinennyye Shtaty Ameriki, Yaponiya, Braziliya [Constitution of foreign states: Great Britain, France, Germany, Italy, United States of America, Japan, Brazil]. Moskva: Volters Kluver [in Russian].
6. Lazarev, V. V. (1999). (Eds.). Konstitutsionnoye pravo [Constitutional law]. Moskva : Jurist [in Russian].
7. Konstitutsiya Bel'hiyi [Constitution of Belgium]. Retrieved from <http://www.countries.ru/?pid=88> [in Russian].
8. Konstitutsiya Frantsuz'koyi Respubliki [Constitution of the French Republic]. (1958, October 4). Konstitutsiyi zarubizhnykh derzhav – Constitution of the foreign states. Retrieved from www.legifrance.gouv.fr [in Ukrainian].

9. Lusher, F. (1993). *Konstytutsiyna zakhyst prav i svobod osobystosti [Constitutional protection of the rights and freedoms of the individual]*. Moskva: Publishing group «Progress» – «Universe» [in Ukrainian].
10. Korotun O. M. (2007). *Suddivs'ke samovryaduvannya: porivnyal'nyy analiz zakonodavstva Ukrayiny i okremykh krayin blyzhn'oho ta dal'n'oho zarubizhzhya [Judicial self-government: comparative analysis of the legislation of Ukraine and certain countries of the near and far abroad countries]*. *Advokat – Advocate*, 5, 122–128 [in Ukrainian].
11. Kulikov, O. (2008). *Problemy neefektyvnoho funktsionuvannya systemy ukrayins'koho sudochynstva [The Problems of Ineffective Functioning of the Ukrainian Judicial System]*. *Yurydychnyy zhurnal – Legal Journal*, 10, 100–110 [in Russian].
12. Marchenko, V. V. (2014). *Shchodo vzayemodiyi uryadu Frantsiyi z inshymy natsional'nymy orhanamy derzhavnoyi vlady [Concerning the interaction of the Government of France with other national authorities]*. (121–124) [in Ukrainian].
13. Neshatayeva, T. N. (2011). *Modernizatsiya statusa sud'i : sovremennyye mezhdunarodnyye podkhody [Modernization of the status of judge: modern international approaches]*. Moscow: Norma [in Russian].
14. Nazarov, I. V. (2007). *Orhany sudovoyi vlady Ukrayiny [Bodies of the Judicial Power of Ukraine]*. *Visnyk Verkhovnoho Sudu Ukrayiny – Bulletin of the Supreme Court of Ukraine*, 10, 9–12 [in Ukrainian].
15. Lebedeva, V. M., Khabrievoy, T.Ya. (2012). *Pravosudiye v sovremennom mire [Justice in the modern world]*. Moscow: Norma [in Russian].
16. Vasilieva, D. I., Kobyakova, O. Yu. (2002). *Sudebnyye systemy yevropeyskikh stran [Judicial systems of European countries]*. Moscow : Intern. relations [in Russian].
17. *Upravleniye obshchimi sudami i sistematizatsiya sudebnykh resheniy v Italii (1973) [Management of general courts and the systematization of judgments in Italy]*. Moskva, 9 [in Russian].
18. Dubrovin, V. N. *Konstytutsiya Italiys'koyi Respubliki [Constitution of the Italian Republic]*. (1947, December 27). *Konstytutsiyi zarubizhnykh krayin – Constitution of foreign countries* [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 07.12.2017.